NORRKÖPINGS HISTORIA

Text Wikipedia

Anders Dernback

NORRKÖPING

NORKÖPINGS HSITORIA

Norrköpings historia som stad började 1384 när orten fick sina stadsrättigheter bekräftade. Då hade människor redan bott kring Motala ströms fall under lång tid. Staden fick sin första storhetstid under 1600-talet när den holländske affärsmannen Louis de Geer slog sig ner i staden. Han grundade ett flertal industrier i staden, bland annat ett pappersbruk, ett vapenfaktori, en klädesfabrik och ett skeppsvarv. Under denna tid var staden Sveriges till folkmängden näst största stad. Under 1800-talet växte textilindustrin i Norrköping och hälften av klädestillverkningen i Sverige skedde i Norrköping. De goda tiderna varade ända fram till 1950-talet då konkurrensen från utlandet började kännas av. Konkurrensen blev för svår och 1970 fanns bara ett fåtal textilfabriker kvar. I stället flyttade flera statliga verk till staden.

NORRKÖPINGS HISTORIA

Från 1283 finns ett dokument bevarat där drottning Sofia skänker sin rätt att fiska lax i Strömmen till dominikansystrarna i Skänninge. Kvarnarna längs Strömmen ägdes både av aristokratin och klostren i Askeby, Alvastra och Vreta.
Både Norrköping och Söderköping anses ha fått sina namn efter väderstrecken, det vill säga köpingen i norr och köpingen i söder. Det är dock oklart angående vad det skulle vara i förhållande till, eventuellt det mellan de båda städerna liggande Tingstads socken, som är ännu äldre.
Den första bron byggdes där Strömmen passerade en djup och smal fåra där Gamlabro i dag finns, och man tror att det tidigare har legat en vikingaborg på platsen, Knäppingsborg, uppkallad efter en hövding som antas ha haft namnet Knäppe. Nära bron uppstod en marknadsplats, det nuvarande Gamla torget.

NORRKÖPINGS HISTORIA

Under medeltiden fanns det två kyrkor i staden. För landsförsamlingen fanns Sankt Johannis kyrka medan Sankt Olai kyrka användes av stadsborna. De medeltida kyrkorna finns inte kvar men de låg förmodligen på samma platser som motsvarande kyrkor i dag. (Gamla Sankt Johannis kyrka, byggd 1827, är numera konserthus, Hörsalen.) Enligt en teori uppfördes båda kyrkorna under 1100-talet, enligt en annan är Sankt Johannis från tidig medeltid medan Sankt Olai byggdes senare när staden fick stadsrättigheter i början av 1300-talet. Det finns också skriftliga källor som nämner ett kapell, helgat åt Sankta Gertrud. Man vet inte var detta kapell har legat men vid Västgötegatan har man hittat gravar som kan ha varit kapellets begravningsplats.

NORRKÖPING FÅR STADSRÄTTIGHETER

Norrköping tros ha fått stadsrättigheter för första gången i början av 1300-talet. Det är dock oklart vem som gav dem dessa den första gången. Däremot finns ett dokument bevarat från år 1384 där kung Albrekt av Mecklenburg bekräftade stadsrättigheterna. Dokumentet är undertecknat den 7 april 1384 och förvaras numera i en dubbellåst kista i stadsarkivet.

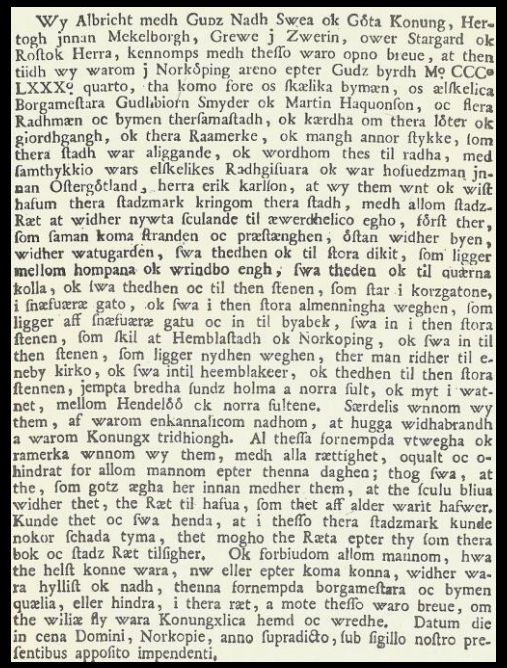

Wy Albricht medh Gudz Nadh Swea ok Göta Konung, Hertogh jnnan Mekelborgh, Grewe j Zwerin, ower Stargard ok Roſtok Herra, kennomps medh theſſo waro opno breue, at then tiidh wy warom j Norköping areno epter Gudz byrdh Mº CCCº LXXXº quarto, tha komo fore os ſkælika bymæn, os ælſkelica Borgameſtara Gudlabiorn Smyder ok Martin Haquonſon, oc flera Radhmæn oc bymen therſamaſtadh, ok kærdha om thera löter ok giordhgangh, ok thera Raamerke, ok mangh annor ſtykke, ſom thera ſtadh war aliggande, ok wordhom thes til radha, med ſamthykkio wars elſkelikes Radhgifuara ok war hofuedzman jnnan Oſtergötland, herra erik karlſon, at wy them wnt ok wiſt hafum thera ſtadzmark kringom thera ſtadh, medh allom ſtadz-Ræt at widher nywta ſculande til ærwerdhelico egho, förſt ther, ſom ſaman koma ſtranden oc præſtænghen, öſtan widher byen, widher watugarden, ſwa thedhen ok til ſtora dikit, ſom ligger mellom hompana ok wrindbo engh, ſwa theden ok til quærna kolla, ok ſwa thedhen oc til then ſtenen, ſom ſtar i korzgatone, i ſnæfuæræ gato, ok ſwa i then ſtora almenningha weghen, ſom ligger aff ſnæfuæræ gatu oc in til byabek, ſwa in i then ſtora ſtenen, ſom ſkil at Hemblaſtadh ok Norkoping, ok ſwa in til then ſtenen, ſom ligger nydhen weghen, ther man ridher til eneby kirko, ok ſwa intil heemblakeer, ok thedhen til then ſtora ſtennen, jempta bredha ſundz holma a norra ſult, ok myt i watnet, mellom Hendelöö ok norra ſultene. Særdelis wnnom wy them, af warom enkannaſicom nadhom, at hugga widhabrandh a warom Konungx tridhiongh. Al theſſa fornempda vtwegha ok ramerka wnnom wy them, medh alla rættighet, oqualt oc ohindrat for allom mannom epter thenna daghen; thog ſwa, at the, ſom gotz ægha her innan medher them, at the ſculu bliua widher thet, the Ræt til hafua, ſom thet aff alder warit hafwer. Kunde thet oc ſwa henda, at i theſſo thera ſtadzmark kunde nokor ſchada tyma, thet mogho the Ræta epter thy ſom thera bok oc ſtadz Ræt tilſigher. Ok forbiudom allom mannom, hwa the helſt konne wara, nw eller epter koma konna, widher wara hylliſt ok nadh, thenna fornempda borgameſtara oc bymen quælia, eller hindra, i thera ræt, a mote theſſo waro breue, om the wiliæ fly wara Konungxlica hemd oc wredhe. Datum die in cena Domini, Norkopie, anno ſupradicto, ſub ſigillo noſtro preſentibus appoſito impendenti,

NORRKÖPINGS ÄLDSTA BEVARADE PRIVILEGIEBREV, UNDERTECKNAT DEN 7 APRIL 1384 AV KUNG ALBREKT AV MECKLENBURG.

NORRKÖPING UNDER 1500 TALET

Kung Gustav I passerade ofta Norrköping i samband med besök på Stegeborgs slott vid Slätbaken. Kungen uppskattade staden, kanske inte minst för att där saknades katolska kloster. Han lät uppföra ett kungligt förrådsmagasin vid platsen för nuvarande Hedvigs kyrka. Kungen såg även till att konfiskera alla kyrkans fiskeplatser vid Strömmen. Stadens roll som exporthamn växte vid denna tid till följd av Östgötabergslagens växande betydelse.
År 1567 rasade det nordiska sjuårskriget för fullt och Norrköping blev platsen för ett av slagen. Under hösten hade danskarna, ledda av Daniel Rantzau, marscherat upp genom Sverige. Efter tre veckor bröt de in i Östergötland. Efter sig lämnade de brinnande städer och byar. Den svenska armén retirerade och kom till sist att upprätta sitt läger söder om Norrköping, där man bestämde sig för att stoppa danskarna vid den bro över Motala Ström, Gamlabro, som fanns här.

NORRKÖPING UNDER 1500 TALET

Den 3 december 1567 anlände den danska armén till Norrköping. Den svenska armén hade bränt ner hela den södra delen av staden, söder om Strömmen. Strax ovanför bron, på en höjd på den norra sidan, hade man byggt ett blockhus som försvarades av skyttar och kanoner. Danskarna försökte locka svenskarna till att slåss på det öppna fältet, men de stannade kvar på sin rätt fördelaktiga position. De två arméerna sköt på varandra hela dagen tills det blev kväll. Under natten försökte en mindre del av den svenska armén sig på ett överraskningsanfall, men danskarna upptäckte det och slog tillbaka. Följande dag, den 4 december, försökte danskarna på nytt locka svenskarna till strid, men efter några timmar gav man upp, och drog söderut igen. Innan man försvann tog man med sig allt av värde i staden.

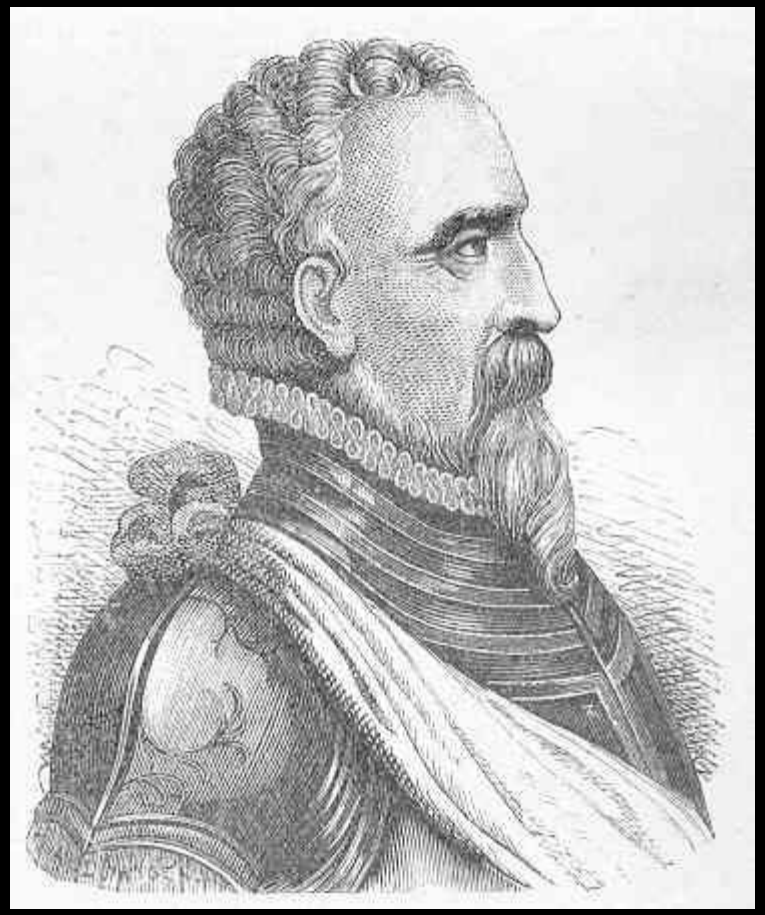

DANIEL RANTZAU, 1529–1569

En tid därefter gjorde Erik XIV:s bröder, Johan och Karl uppror, och kungen förklarades avsatt och efterträddes av sin bror, som tog namnet Johan III. Han erbjöd alla som byggde nya stenhus i staden hela tolv skattefria år. Han ville att Norrköping skulle bli en stad med raka gator och rektangulära kvarter. År 1581 uppförde han ett slott i staden, Norrköpingshus. Det finns inga bilder på hur det såg ut, men det bör ha varit en ganska pampig byggnad med 300 fönster, två torn och portal samt vallgrav. Byggnaden låg vid nuvarande Tyska torget. Dessutom fanns en stor trädgård vid nuvarande Trädgårdsgatan.

Från 1594 var huset bostad åt Elisabet Vasa, en av Gustav Vasas döttrar. Hon var änka efter en tysk furste och hon drog in i staden med ett hov på cirka tusen personer, vilket medförde en betydande folkökning. Umgängeslivet på slottet blev både glansfullt och livligt, inte minst eftersom hela den kungliga släkten fanns på nära avstånd med hertig Karl i Nyköping, änkedrottning Gunilla på Bråborg strax utanför staden samt fler släktingar i Vadstena slott och Stegeborgs slott. Stockholms slott stod tomt sedan Johan III avlidit 1592 och då dennes efterträdare kung Sigismund var bosatt i Polen.

Under hösten 1598 anlände Sigismund med en polsk här till Sverige. De steg i land vid Stegeborg och det dröjde inte länge innan de stötte på hertig Karls trupper. Hertigens trupper hamnade i knipa och ett par hundra sårade fick föras till Norrköpingshus, som fick användas som fältlasarett. Den avgörande striden kom att stå vid Stångebro utanför Linköping.

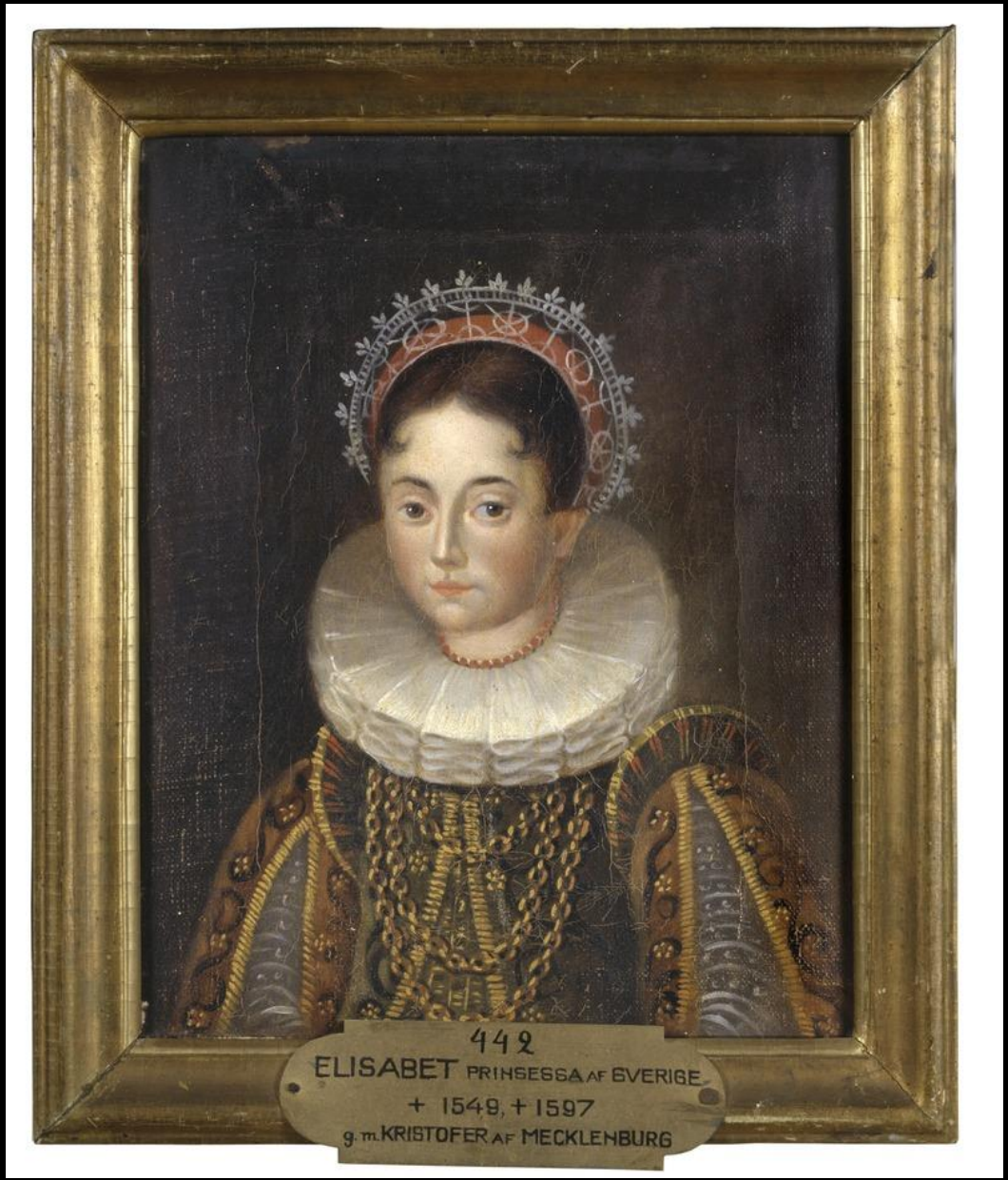

Elisabet Vasa, född 4 april 1549 på Kungsgården i Kungsör, död 19 november 1597 i Stockholm, var svensk prinsessa och hertiginna av Mecklenburg, yngsta dotter till Gustav Vasa och Margareta Eriksdotter (Leijonhufvud) och gift med hertig Kristofer av Mecklenburg.

NORRKÖPING UNDER 1600 TALET

År 1604 var det dags att hålla riksdag i Norrköping. En viktig fråga var Norrköpings arvförening gällande den svenska tronföljdsordningen, där det beslutades att hertig Karl skulle utnämnas till kung och Sigismund fråntas tronen. Karls brorson Johan utnämndes till hertig av Östergötland. Han var dock ännu bara 14 år gammal. Emellertid brann Norrköpingshus bara några dagar innan mötet skulle börja.

År 1609 var hertig Johan vuxen nog att axla rollen som oberoende furste. Han satsade på Norrköping. Han ville bland annat bygga ut staden och anlägga en ny stadsdel norr om Strömmen. Han uppmuntrade dem som ville slå sig ner där, på nuvarande Saltängen, med förmåner, bland annat tolv års skattefrihet. Han lät även sända efter tyska hantverkare för att få igång en vapenindustri på Kvarnholmen, och lade därmed grunden till Holmens bruk, stadens första industri.

Den 3 maj 1613 började man bygga ett nytt slott i Norrköping på den norra sidan av Strömmen vid Saltängens vattendränkta utmarker. Slottet skulle få namnet Johannisborg, och över 700 knektar var sysselsatta med byggandet. Konstruktör var Hans Fleming som hade stor erfarenhet av slottsbyggande. År 1618 kunde hovförvaltningen flytta in. Men glädjen blev kort, ty i mars 1618 dog hertig Johan, och sex månader därefter avled hertiginnan Maria Elisabet av Sverige, och därmed var Östergötlands tid som hertigdöme över. Hertigen hade levt över sina tillgångar och efterlämnade enorma skulder till köpmän och det övriga hovet.

JOHANNISBORGS PORTTORN PRYDS PÅ FRAMSIDAN AV EN RELIEF ÖVER JOHAN, HERTIG AV ÖSTERGÖTLAND. SLOTTSRUINEN ÄR EN FAST FORNLÄMNING OCH TILLIKA ETT BYGGNADSMINNESMÄRKE.

Staden drabbades hårt av hertigens död; hela hovförvaltningen avvecklades med all personal, alla leverantörer och all arbetskraft. Det innebar en stor motgång för staden, som nu hade omkring 2 000 invånare. Arbetet med slottet fortsatte dock, och 1639 var det dags för taktäckning. Riktigt färdigställt blev aldrig slottet, bland annat för att grundförhållandena var dåliga. Slottet var byggt på gyttjeaktig lera vilket gjorde att trappor sjönk, väggar satte sig och att det uppstod sprickor som ständigt behövde repareras.

Louis de Geer och de första industrierna

Nu växte i stället stadens industrierna i betydelse. Alltfler fartyg anlöpte staden för att lasta olika produkter från bruket i Finspång och dess omgivningar. Även kung Gustav II Adolf insåg betydelsen av egen vapenproduktion, och i juni 1618 var kungen i Finspång och skrev ett avtal med Wellam De Besche angående produktion av kanoner.

LOUIS DE GEER KOM TILL NORRKÖPING

Wellam De Besche ledde arbetet på Finspångs bruk, men i realiteten var det hans kompanjon Louis De Geer som avtalet skrevs med. På Kvarnholmen i staden började man nu tillverka vapen, och Wellam de Besche blev platschef. Dessutom byggde man en hammarsmedja, ett gevärsfaktori och ett mässingsbruk. Därutöver byggdes ett stort bryggeri, som fick ensamrätt att leverera öl till den svenska flottan.

Louis De Geer kom till Norrköping 1627. Kungens närmaste man, Axel Oxenstierna, ville förstås att De Geer skulle slå sig ner i Stockholm, men han hade redan valt Norrköping som sin nya hemstad. Han var mycket driftig och inrättade hela tiden nya företag, däribland ett skeppsvarv, ett repslageri, en spiksmedja, ett pappersbruk, ett bleckslageri och en klädesfabrik.

MÄSSINGSBRUKET

Det tidigare anlagda mässingsbruket var det största i Sverige. Han lät också skicka efter arbetskraft, valloner, från Ardennerna i nuvarande Belgien. I början av 1630-talet var det internationella inslaget i staden betydande. På 1650-talet var staden med cirka 6 000 invånare den näst största i landet.

Efter Louis de Geers bortgång 1652 kom bruket att ha flera ägare innan det 1666 övertogs av en holländsk affärsman, Jakob Momma, 1669 adlad Reenstierna. Holmens bruk måste ha dominerat Norrköping fullständigt vid denna tid och mässingsbrukets betydelse för Sverige måste ha varit stort. Reenstierna utökade verksamheten ytterligare genom att anlägga en klädnadsfabrik och ett saxsmideri.

Produkterna såldes utomlands genom ombud i Europas största handelsstäder, främst genom handelshuset Jean & David i Amsterdam. Exporten av mässing försvårades avsevärt genom fransk-nederländska kriget på 1670-talet och vårfloden 1677 orsakade allvarlig skada på dammar, vattenhjul och byggnader på Kvarnholmen. Reenstiernas bortgång 1678 innebar slutet på storhetstiden. År 1627 köpte Petter Speet Drags kvarn, och på tomten anlade han en klädesfabrik som redan från början fick stora beställningar av uniformstyg från den svenska flottan. I över 300 år var Drags en av de största industrierna i staden.
Den 29 juli 1655 brann staden och nästan allting söder om Strömmen och utvecklingen stagnerade. Förvisso klarade sig de största industrierna från branden. Textilindustrin växte nu i betydelse. Det största företaget var nu Drags och Petter Speet hade efterträtts av Abel Becker, en tysk från Lübeck som också ägde hela 16 kvarnar i staden.

FORSARNA VID DRAGS 2006. DRAGS LIGGER PÅ HÖGER SIDA. DET VAR HÄR SOM PETTER SPEET STARTADE SIN KLÄDESFABRIK. TILL VÄNSTER LIGGER GRYTS.

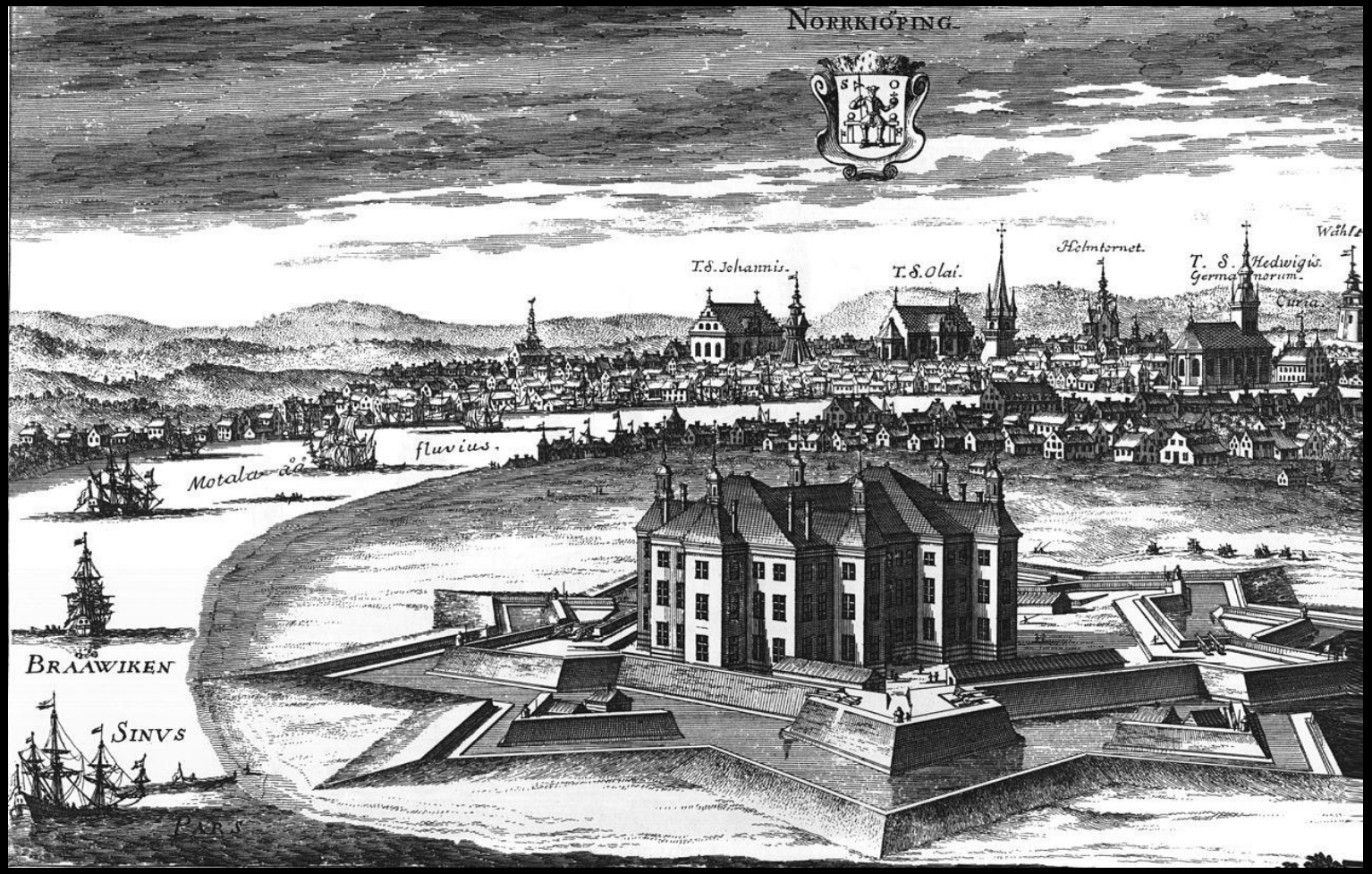

NORRKÖPING UNDER 1600 TALET

På 1600-talet var Norrköping Sveriges andra stad. Erik Dahlbergh har i sitt praktverk Suecia Antiqua et Hodierna avbildat staden som den såg ut före ryssarnas angrepp 1719, med slottet Johannisborg och fem segelfartyg seglande till och från Bråviken i förgrunden; samma vatten som fyllde slottets vallgravar. Tre kyrkor syns i bakgrunden, alla inom stadens tullar, och vid sidan av dessa rådhuset, Holmentornet och Wåhltornet. Det sistnämnda var ett utsiktstorn för stadens säkerhet nattetid och till stadens försvar.

DROTTNING KRISTINA avsade sig tronen 1654 och fick bland annat Norrköping som ”underhållsland”. Vid ett återbesök i Sverige 1661 i samband med Karl X Gustavs död (1660) drog hon in i staden med stort följe och ville ha mer pengar av regeringen i Stockholm. Hon bosatte sig i Louis De Geers gamla hus på Saltängen och levde hovliv, men efter ett halvår återvände hon till Rom. Drottninggatan, Kristinagatan och Kristinaplatsen har uppkallats efter henne.

NORRKÖPING UNDER 1700 TALET

Jakob Reenstierna lämnade efter sig stora skulder och det dröjde till 1689 innan sonen Abel Reenstierna kunde ta över, men till priset av stora lån hos Riksbanken. Genom ytterligare lån hos Riksbanken försökte han skaffa sig en monopolställning i den europeiska mässingstillverkningen men misslyckades och 1704 övertog banken driften av bruket. Reenstiernas sorti blev inledningen till en 36-årig period av svårigheter för Holmens bruk.

NORRKÖPING UNDER 1700 TALET

År 1719 befann sig Sverige i krig mot Ryssland. Kriget hade då pågått i tjugo år. Tsaren antogs förbereda ett anfall mot Stockholm där de flesta av de svenska trupperna var stationerade. Oturligt nog för Sverige, delade sig den ryska flottan och man brände ner bland annat Södertälje, Trosa och Nyköping under de så kallade Rysshärjningarna. Den 30 juli kom hela 394 ryska skepp på Strömmen. Det fanns inget försvar kvar i staden, och det dröjde därför inte länge förrän hela staden var satt i brand. Ryska kosacktrupper satte av och brände i både Östra Eneby socken och Kvillinge socken. Ryssarna gav sig inte iväg förrän den 3 augusti, och då var hela staden nedbränd. Från mässingsbruket tog de med sig 100 skeppund mässing och 282 skeppund koppar.

NORRKÖPING UNDER 1700 TALET

År 1720 beslöt regeringen att ge alla invånare i staden tio års skattefrihet. Staden hade då börjat återuppbyggas och folkmängden uppgick snart till 2 600. Tobaksindustrin växte och det uppfördes flera tobaksspinnerier i staden. Dessutom var sockertillverkning en nyhet, och på 1740-talet fanns det tre sockerbruk. Gripen var det största och än i dag finns dess kontorshus kvar på Gamla Rådstugugatan. År 1750 uppfördes det nuvarande tornet på Holmens bruk; ett torn som än i dag återfinns i papperstillverkaren Holmens logotyp.

På 1750-talet inleds stadens storhetstid inom snustillverkning. År 1751 anländer Petter Swartz till staden, och inom ett par år bygger han upp en stor snusfabrik vid Gamla Rådstugugatan och Strömmen. Tobaken odlades vanligen i Norrköping, bland annat på fälten kring S:t Johannes kyrka och Ljura där tre tobakslador fanns. Snuset såldes över hela landet. Det fanns sju sorter att välja på, bland annat Rappé, men det populäraste var Röda lacket.

NORRKÖPING UNDER 1700 TALET

År 1762 invigdes stadens första teater. Det var Johan Ulrich Egge som stod bakom den. Egges teater låg mellan nuvarande Tyska torget och Hamngatan och bestod av en arton meter lång träbarack. Här framfördes verk av Molière, Ludvig Holberg, Voltaire och andra, och teatern gav föreställning två eller tre gånger per vecka. Teatern användes av kringresande teatersällskap. Den 5 augusti 1776 var det premiär för Shakespeares Romeo och Julia, som framfördes av Seuerlingske Comoedie-Trupp. Pjäsen följde inte helt originalet, men det var första gången en Shakespeare-pjäs spelades i något nordiskt land. Det dröjde till 1819 innan Stockholmarna fick se Shakespeare för första gången. Norrköpingsborna var så teatertokiga att teatern till och med började spela på söndagar, vilket ledde till att regissören blev åtalad för sabbatsbrott.

Vid det tyska torget

SOPHIA EMERENTIA VON DELLWIG, 1727-1783, GREVINNA, ABBEDISSA I NORRKÖPINGS ADLIGA JUNGFRUSTIFT.

NORRKÖPINGS JUNGFRUSTIFT var en svensk stiftelse och inrättning till försörjning för ogifta adelsdamer. Det var verksamt i Norrköping från 1783 till 1796 och underställt Vadstena adliga jungfrustift. Till skillnad från Vadstena existerade det inte enbart på papperet utan fungerade även reellt som ett protestantiskt kloster.

År 1783 erbjöd sig riksrådet Carl Fredrik Scheffer att köpa en byggnad utanför Stockholm för att upprätta ett jungfrustift för att tillmötesgå klagomålen på att Vadstena adliga jungfrustift aldrig hade lyckats upprätta någon verksamhet.

Mässingsbruket såldes av Riksbanken

År 1739 såldes mässingsbruket av Riksbanken för 347 000 daler till två köpmän, Georg Spalding och Johan Forsberg. Efter deras bortgång såldes bruket vidare 1756 till en köpman i Stockholm, Johan Henrik Lefebure. Under hans tid startades tillverkning av fingerborgar. Vid årsskiftet 1777–1778 blev den då blott 27-årige Elias Pasch ny ägare. Till en början gick allt bra, men under franska revolutionen blev det mycket svårt att importera den nödvändiga galmejan och att exportera mässingen, varför bruket 1793 gick i konkurs. Under de oroliga tiderna lyckades inte konkursförvaltarna sälja bruket. Försäljningen blev av först år 1802.
Mellan åren 1783 och 1796 var också Sveriges enda fungerande jungfrustift, Norrköping adliga jungfrustift som var ett slags protestantiskt klosterpension för adliga ogifta kvinnor, placerat i staden.

JOHAN HENRIK LEFEBURE.
UNDER HANS TID
STARTADES TILLVERKNING
AV FINGERBORGAR.

Riksdagen i Norrköping 1769

I april 1769 var det dags för nästa riksdag i Norrköping, något som kung Adolf Fredrik bestämt hade motsatt sig. Antagligen misstänkte han att det skulle bli trångt och obekvämt för både honom själv och hans familj. 3 000 besökare skulle få plats i en stad som nu hade 7 500 invånare. Kungen fick bo på Drottninggatan mitt emot Rådhuset, och enbart för hovet reserverades 179 rum.
Hedvigs kyrka användes som plenisal och riddarhus och Tyska torget blev tillfälligt omdöpt till Riddarhustorget. Prästståndet fick hålla till i S:t Olai kyrka, bondeståndet i S:t Johannes kyrka och borgarståndet i Rådhuset. Många olika utländska sändebud var närvarande vid riksdagen, och de ryska, engelska och danska ministrarna delade ut ganska stora mutor för att mösspartiet skulle segra i valen, vilket båtade föga – hattpartiet vann.

Norrköping under 1800 talet

När Kommerskollegium 1782 fastställde Judereglementet bestämdes att Norrköping skulle vara en av tre städer där judisk bosättning var tillåten. Bara några dagar efter reglementets utfärdande ansökte handlaren Jacob Marcus om skyddsbrev från magistraten och fick tillstånd att idka grosshandel. Marcus verkar därefter ha haft en speceribod vid Tyska torget innan han på 1790-talet startade ett kattuntryckeri. En annan invandrare var Philip Jeremias som slog sig på en nyhet, att pressa olja ur raps och hampa. Hans efterlevande tog namnet Philipson och blev kända i Norrköpings näringsliv under 1800-talet. En tredje betydelsefull person är Jacob Wahren som startade en klädesfabrik på 1810-talet.

I antal räknat var judarna en mycket liten del av stadens befolkning: under 1790-talet fanns det 65 judar, 1805 hade antalet sjunkit till 55 medan det 1830 fanns 78 judiska personer. Församlingen förblev alltid liten jämfört med de judiska församlingarna i Stockholm och Göteborg. Den första synagogan var en enkel byggnad som uppfördes omkring 1796 vid Nya Rådstugugatan. 1858 invigdes Norrköpings synagoga på Bråddgatan. En judisk begravningsplats anlades redan i början av 1780-talet på vad som då kallades Dragsgärdet.
Efter andra världskriget minskade den judiska församlingen och i slutet av 1970-talet fanns det inte längre tio män över 13 års ålder, det antal som krävs för en judisk gudstjänst.

https://sv.wikipedia.org/wiki/Norrk%C3%B6pings_historia#/media/Fil:Synagogan_i_Norrk%C3%B6ping_april_2006.jpg

NORRKÖPING 1876

Den 10 mars 1800 var det dags att hålla ännu riksdag i Norrköping. Det var Gustav IV Adolf som kallade till den. Man skulle diskutera det svåra läget för statsfinanserna och så skulle kungen krönas. Riksdagen blev ganska stormig, adeln var i opposition mot kungen. Den 3 april 1800 var det dags för kröningsfesten. Vädret var inte det bästa, snålblåst och regn som senare övergick till snöfall. En procession med kungen, härolder, drabanter och alla riksdagsmän fick gå från Saltängstorget (nuvarande Karl Johans park) via Gamla Rådstugugatan, Gamla Torget, förbi Kvarnholmen, Hantverkargatan, Prästgatan och till S:t Olai kyrka där kröningen skedde.

Norrköpings textilindustri under 1800 talet

I början av 1800-talet blev det åter goda tider för textilindustrin i staden. Det fanns många yrkeskunniga mästare och arbetare och gott om vattenkraft längs Strömmen. Lars Johan Söderberg och Janne Arosenius var två unga män som satsade sitt sparkapital och köpte en kvarntomt som kallades Gryt, där de uppförde en klädesfabrik. Några år senare köpte de även en fabrik på Smedjeholmen och flyttade över den till sitt företag, Söderberg & Arosenius. De var tekniskt intresserade och redan 1809 hade de utrustat sin fabrik med spinnmaskiner, som ökade produktionen enormt. 1810 hade staden 15 större textilföretag som stod för hälften av Sveriges klädestillverkning, Söderberg & Arosenius var det största. I staden tillverkades även spinnmaskiner. Utvecklingen fortsatte och 1840 arbetade 2 800 personer i 153 olika industrier, av dessa fanns 75 i textilnäringen.

1802

1802 övertog bröderna Fredrik och Joakim Wretman Holmens bruk och de slog sig på att tillverka papper av linnelump. Papperstillverkningen var mycket blygsam och efter att bröderna gått i konkurs övertogs bruket av överstelöjtnant Carl Gustaf Reuterskiöld som startade ett bomullsspinneri. Reuterskiöld avled efter endast fyra år och ny ägare blev 1816 juristen Lars Magnus Trozelli. Under Trozellis tid inköptes den första pappersmaskinen som började tillverka papper 1837. Genom maskinen kunde papperstillverkningen tiodubblas mellan 1835 och 1840. För att kunna fortsätta expandera inom både papperstillverkningen och bomullstillverkningen blev bruket ett aktiebolag 1854.

1822

1822 brann det i staden på nytt. Den här gången var det de södra och östra delarna av staden som brann ner. Inte mindre än 358 hus och gårdar försvann och 3 500 människor blev hemlösa. Redan 1826 följde nästa stadsbrand, varvid 17 kvarter kring nuvarande Kungsgatan brann ner och 2 000 personer blev hemlösa. Efter detta förbjöds trähus i staden.

1841 startade Motala verkstad sin varvsindustri i staden, Motala varv byggdes upp på den södra sidan av Strömmen. Här byggdes den första propellerångaren i Sverige för den ryske tsarens räkning. Den väckte sensation för sin otroliga snabbhet, ty den gjorde över tio knop vilket i pressen ansågs som världsrekord. Från 1850 hade varvet över 600 anställda och var Sveriges största varvsindustri.

Strömen var hårt exploaterad

Strömmen var nu hårt exploaterad, inte minst den sträcka på 700 meter där forsarna finns. Hittills var det ylle som allting hade kretsat kring. Nu blev bomullen viktigare. Bomull var billigare än ull, och kläderna blev lättare och ansågs mer hygieniska.

På 1860-talet var Norrköping en av få städer i Sverige där industrin spelade någon nämnvärd roll; endast i Stockholm fanns det fler fabriker. Detta gjorde Norrköping till ett av Sveriges viktigaste industricentra, ett gott stycke före Göteborg. Vad gäller industri låg Norrköping långt före Malmö, en stad som dock befolkningsmässigt passerade Norrköping 1870. Av den totala industriproduktionen i Sverige svarade Norrköping för 15 procent (Stockholm för 23 procent, Göteborg för cirka 10 procent).

I Norrköping stod textilindustrin för 85 procent av detta 1866. Av 80 fabriker sysslade 60 med klädestillverkning. Koncentrationen till en enda näringsgren är anmärkningsvärd – industrin i Malmö var betydligt mer differentierad.

Lågkojunktur på 1860 talet

1860-talets lågkonjunktur för industrin i Norrköping innebar att en tredjedel av klädesfabrikerna försvann: 1865 fanns det 61 stycken, men i början av 1870-talet endast 40 stycken. Svårigheterna kunde dock övervinnas och på 1870-talet var det högkonjunktur i Sverige. Den samlade industriproduktionen i hela landet ökade från ett värde av 92 miljoner riksdaler 1870 till 170 miljoner riksdaler 1876. Antalet arbetare i landets fabriker ökade från 34 500 till 61 000 under samma tid. Värdet av industriproduktionen i staden ökade med 50 procent. Genom mekanisering och rationalisering ökade inte antalet anställda inom industrin med mer än 25 procent, exempelvis ersattes handvävstolar av mekaniska vävstolar.

Under 1870-talet skedde en kraftig expansion vad gäller mängden gods som transporterades från Norrköping: 1870 transporterades 400 ton stenkol och koks på järnväg; 30 år senare var det 37 000 ton. En annan viktig produkt var järnmalm som skickades på järnväg, antingen till Stens bruk i Graversfors eller till Fiskeby för vidare transport på båt till Finspongs Styckebruk.

Norrköping förbands även med omgivningen via smalspårjärnväg. Mellan 1893 och 1895 invigdes Vikbolandsbanan med ändstation vid Östra Station i närheten av korsningen Östra Promenaden–Södra Promenaden. Banan ägdes av Norrköpings–Söderköping–Vikbolandets Järnväg, NSVJ, som också drev en smalspårlinje via Kummelby till Söderköping och Valdemarsvik. 1906 öppnades linjen Norrköping–Kimstad, även den med slutstation vid Östra Station. Ägare var Norra Östergötlands Järnväg, NÖJ. Genom linjen till Kimstad fanns anslutning till smalspårbanan Norsholm–Skärblacka–Finspång–Örebro.

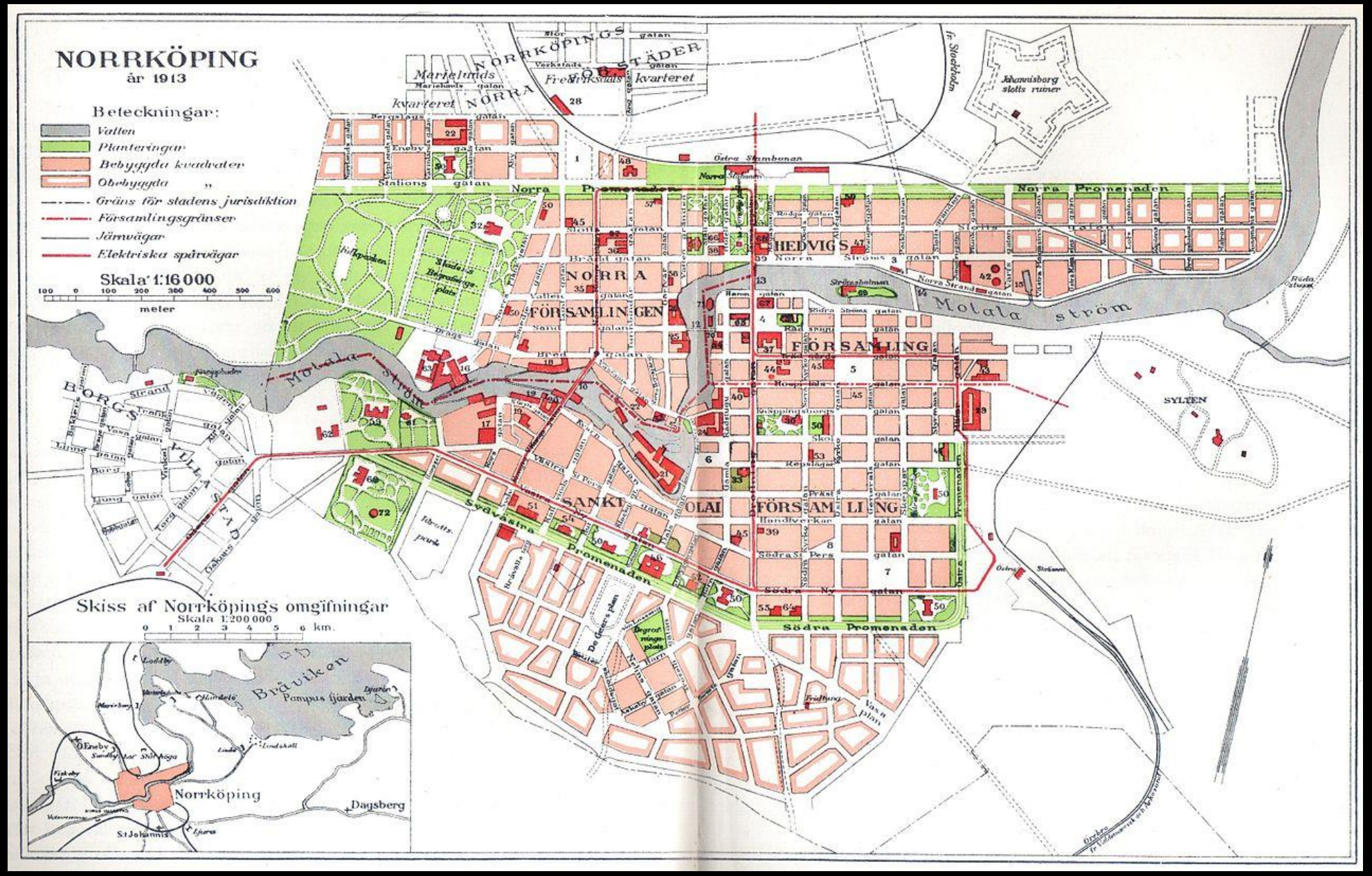
NORRKÖPING
år 1913
Beteckningar:
Vatten
Planteringar
Bebyggda kvadrater
Obebyggda „
Gräns för stadens jurisdiktion
Församlingsgränser
Järnvägar
Elektriska spårvägar
Skala 1:16 000
meter
Skiss af Norrköpings omgifningar
Skala 1:200 000
km.
Bråviken
Pampus fjärden
Norrköping
Dagsberg
St Johannis
Motala ström
Norra Promenaden
Södra Promenaden
Östra Stambanan
Stations gatan
HEDVIGS FÖRSAMLING
NORRA FÖRSAMLINGEN
SANKT OLAI FÖRSAMLING
BORGS VILLASTAD
SYLTEN
Johannisborg slotts ruiner
Marielunds kvarteret
Fredriksdals kvarteret
NORRKÖPINGS FÖRSTÄDER

1913

NORRKÖPING UNDER 1900 TALET

1904 fick Norrköping ett eget spårvägsnät. Den första linjen varungefär fyra kilometer lång och gick mellan Drottninggatan-Trädgårdsgatan och Väster Tull. Under 1910-talet utökade man med fler linjer och man lade även dubbelspår. Särskilt Vikbolandsbanan användes i hög utsträckning för persontrafik och 1912 blev det möjligt att via Östra station byta direkt till spårvagn. Kneippbadens station (Norrköpings västra) blev redan 1906 ändhållplats för spårvägen när Borgslinjen byggdes.

På 1930-talet upphörde verksamheten i den Swartziska snusfabriken, eftersom lönsamheten var för dålig, men man fortsatte odla tobak vid Ljura och S:t Johannes kyrka ända fram till 1947. Den tobakslada som fanns kvar revs 1951, och på platsen uppförde HSB de så kallade Stjärnhusen.I juni 1940 startades tillverkningen av radioapparater vid Philips nybyggda fabrik som gick under namnet NEFA, Norrköpings Elektrotekniska Fabriker. 1955 började man även tillverka tv-apparater.1943 startade Bråvalla flygflottilj (F 13) sin verksamhet. Flottiljen hade sin verksamhet förlagd vid Fyrby vid vägen mot Finspång, även känt som Norrköping–Bråvalla flygplats. Försvarsbeslutet 1992 medförde dock att flottiljen att avvecklades den 30 juni 1994.

1970 – 1980 TALET

1971 beslutade riksdagen att flera statliga verk skulle utlokaliseras från Stockholm. Till Norrköping kom Kriminalvårdsstyrelsen, Statens invandrarverk, Luftfartsverket, Sjöfartsverket samt Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut (SMHI). Innan dess hade kommunen fått bygga fastigheter som verken kunde flytta in i, och det behövdes även bostäder och barnomsorg för de anställdas familjer.

I mars 1986 upphörde all tillverkning på Holmens bruks fabrik på Kvarnholmen. Sedan 1977 hade tillverkningen undan för undan flyttats till det moderna pappersbruket Braviken på Malmölandet norr om staden. Anledningen var brist på utrymme för expansion samt svårigheten att med den befintliga utrustningen uppfylla de allt strängare miljökraven.

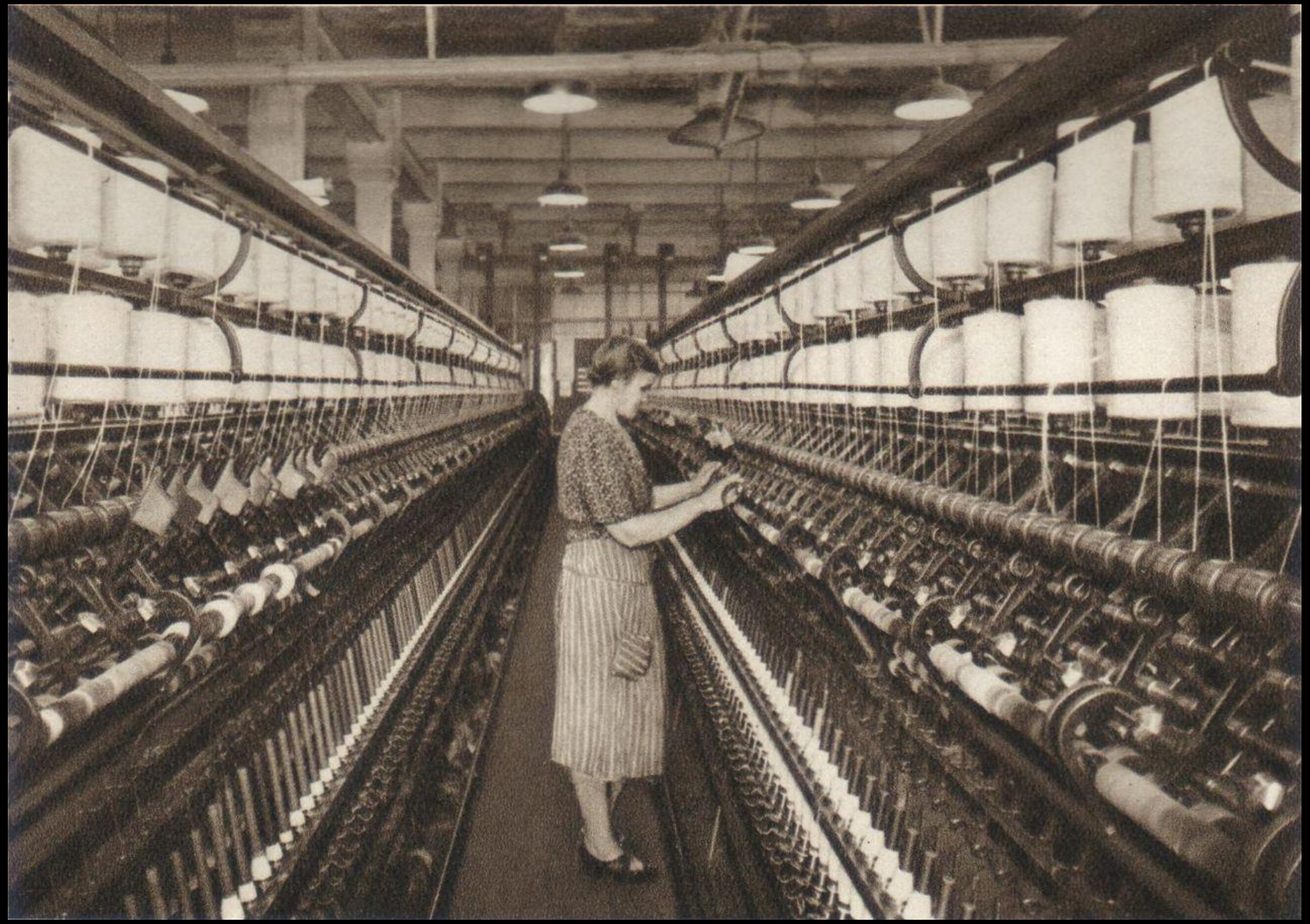

Fabriksarbetet i textilindustrin var i regel mycket bullrigt och dammigt. På bilden arbetar en kvinna vid en ringspinnmaskin på Drags under 1920-talet.

BRÄNDER I NORRKÖPING

1567 rasade det nordiska sjuårskriget för fullt och Norrköping blev platsen för ett av slagen. Den 3 december anlände den danska armén till Norrköping. Den svenska armén hade då bränt ner hela staden söder om Strömmen. På höjden ovan Gamlabro, hade man byggt ett blockhus som försvarades av skyttar och kanoner. Danskarna drog sig tillbaka den 4 december men tog med sig allt av värde i staden.
Den 29 juli **1655** brann nästan hela staden söder om Strömmen ned och utvecklingen stagnerade.
1719 befann sig Sverige i krig mot Ryssland. Kriget hade pågått i tjugo år. Den 30 juli kom 394 ryska skepp, på Strömmen. Det fanns inget försvar kvar i staden, och det dröjde inte länge förrän hela staden var satt i brand. Ryska kosacktrupper brände även i Östra Eneby socken och Kvillinge socken. Ryssarna gav sig iväg den 3 augusti, och då var hela staden nedbränd.
1822 brann de södra och östra delarna av staden ner. Inte mindre än 358 hus och gårdar brann ner och 3 500 människor blev hemlösa.
1826 brann sjutton kvarter kring nuvarande Kungsgatan och 2 000 personer blev hemlösa. Efter detta blev trähus förbjudna i staden.

Samtalstorget vid Korsningen Västgötebacken-Kungsgatan 1902

Norrköping

Norrköping is a city in the province of Östergötland in eastern Sweden and the seat of Norrköping Municipality, Östergötland County, about 160 km southwest of the national capital Stockholm, 40 km east of county seat Linköping and 60 km west of the Södermanland capital of Nyköping. The city has a population of 95,618 inhabitants in 2016, out of a municipal total of 130,050, making it Sweden's tenth largest city and eighth largest municipality.
The city is situated by the mouth of the river Motala ström, at Bråviken, an inlet of the Baltic Sea. Water power from the Motala ström and the good harbour were factors that facilitated the rapid growth of this once industrial city, known for its textile industry. It has several nicknames such as: "Sweden's Manchester" "Peking" and "Surbullestan" (Surbulle [sour bun] was a local nickname for the textile workers, and stan is short for Staden, which means The City or The Town in Swedish)

Norrköping

The first trace of the city´s name

The first trace of the city's name is from 1283, when Sophia of Denmark donated her rights of salmon fishing to the Skänninge monastery. The town is estimated to have received city status in the early 14th century, although no written documents exist prior to a document from 1384. This document, signed by Albrekt of Sweden is stored in the city archive today. Köping means there was a market there, while Nörr or Norr means "north". There is a smaller town nearby named Söderköping, or "South market".
The city was the location of several battles in the ensuing centuries. As a consequence, nothing of the medieval Norrköping remains today. During the Northern Seven Years' War (1563–1570), the entire southern part of Norrköping was burnt. It was rebuilt by John III of Sweden, who designed the current street pattern.

In 1618, a weapon industry was established by supervision of Gustavus Adolphus. The harbour also attracted ships due to its proximity to the industries of Finspång. In addition to the weapon industry, a large scale industry of textile was also initiated. An important benefactor was the industrial man Louis De Geer (1587–1652). At De Geer's death, Norrköping had 6,000 inhabitants and was Sweden's second largest city.

The city again burnt in 1655, and again in 1719 during the Russian Pillage of 1719-21 when the Russians burnt it to the ground. Stones from the Johannisborg castle were used to build new houses, and today only a few stones remain. During the 18th century it was rebuilt and several industries soon got a stronghold: In the 1740s, Norrköping boasted three sugar refineries; in the 1750s the large scale influential snus industry was established.

The city again suffered fires in 1822 and 1826. Thereafter wooden houses were banned. In 1841 a ship industry was initiated as a branch of Motala Verkstad in Motala. In 1850 the industry had over 600 employees making it Sweden's largest ship industry at the time. During the remaining 19th century, the industries kept expanding. The area by the Motala Stream was developed further with the construction of a cotton refinery, and a paper mill was constructed in 1854, specializing in newspaper, and is still today exporting to customers around the world.

https://en.wikipedia.org/wiki/Norrk%C3%B6ping#/media/File:Drottninggatan-Hospitalsgatan,_Norrk%C3%B6ping_april_2005.jpg

Drottninggatan (Queen's Street) in Norrköping